

**KORNIZA KURRIKULARE
E ARSIMIT PARAUNIVERSITAR**

Draft

Tiranë, 2012

TABELA E LËNDËS

I. HYRJE	3
II. SISTEMI ARSIMOR PARAUNIVERSITAR. NEVOJA PËR NDRYSHIME KURRIKULARE	3
III. SISTEMI ARSIMOR PARAUNIVERSITAR. SYNIMET DHE REZULTATET E PRITSHME.....	5
IV. PARIME TË PËRGJITHSHME TË ZHVILLIMIT TË KURRIKULËS	9
V. STRUKTURA E KURRIKULËS/FUSHAT E TË NXËNIT	11
V/1. OBJEKTIVAT KRYESORË TË FUSHAVE TË TË NXËNIT.....	11
VI. AFTËSITË DHE TEMAT NDËRKURRIKULARE	17
VI/1. AFTËSITË NDËRKURRIKULARE	17
VI./2. TEMAT NDËRKURRIKULARE	18
VII. MËSIMDHËNIA DHE TË NXËNIT E EFEKTSHËM	21
VIII. VLERËSIMI	23

KORNIZA KURRIKULARE E ARSIMIT PARAUNIVERSITAR

1. HYRJE

Kurrikula, në kuptimin e gjerë, është faktori më i rëndësishëm i procesit të arsimit. Ajo përcakton se çfarë duhet të dinë dhe çfarë duhet të jenë në gjendje të bëjnë nxënësit, cilat vlera duhen kultivuar tek ata, si duhet të aftësohen për bashkëjetesë dhe tolerancë, si mund të japin ndihmesën e tyre në mënyrë aktive për mirëqenie shoqërore dhe vetjake. Si e tillë, kurrikula është themeli mbi të cilin ngrihet procesi i arsimit, si dhe thelbi i çdo procesi reformimi tërësor apo të pjesshëm të arsimit.

Zhvillimi dhe reformimi i kurrikulës së arsimit parauniversitar në vendin tonë bazohet në një sërë dokumentesh thelbësore, të cilat pasqyrojnë politikën dhe strategjitë arsimore për të ardhmen. Ndër to, korniza kurrikulare, përcakton të gjithë parametrat e nevojshëm për të garantuar zhvillimin dhe zbatimin e një reforme kurrikulare tërësore e cilësore.

Korniza kurrikulare përmbledh në vetvete argumentimin e nevojave për ndryshime kurrikulare, parimet e përgjithshme mbi të cilat mbështetet kurrikula dhe reformimi i saj, synimet e përgjithshme të kurrikulës, fushat kurrikulare dhe objektivat e tyre të përgjithshëm, drejtimit ndërkurrikulare, parimet e mësimdhënies dhe të nxënësve, si dhe ato të vlerësimit.

Si e tillë, korniza kurrikulare:

- përbën dokumentin themelor të kurrikulës K-12 dhe udhërrëfyesin për hartimin e dokumenteve vijuese kurrikularë, si: plani mësimor, standardet e të nxënësve dhe të arrijtes, programet lëndore, tekstet e nxënësve e botime të tjera mbështetëse për mësuesit dhe për zbatimin e zhvillimin e kurrikulës në shkollë;
- përcakton, në bashkëpunim me të gjithë aktorët e arsimit dhe gjithë të interesuarit, rezultatet e përgjithshme të të nxënësve dhe ua bën ato të qarta nxënësve, mësuesve, prindërve e punonjësve të tjerë të institucioneve arsimore dhe publikut të gjerë.

Kurrikula u përgjigjet ndryshimeve shoqërore e ekonomike. Ajo ripërtërihet në bazë të ndryshimeve dhe sipas ligjeve të brendshme të zhvillimit të saj.

II. SISTEMI ARSIMOR PARAUNIVERSITAR DHE NEVOJA PËR NDRYSHIME KURRIKULARE

Nevoja për zhvillimin dhe reformimin e kurrikulës

Ndryshimet që ndodhin vazhdimisht në fusha të ndryshme të veprimtarisë shoqërore, të ndërldhura me ato që ndodhin në nivel rajonal dhe global, të para në kontekstin shkollor, kushtëzojnë drejtimit, përmbajtjen, ritmet, thellësinë dhe gjerësinë e zhvillimeve arsimore dhe veçanërisht të ndryshimeve kurrikulare.

Faktorët e mëposhtëm, aktualisht të pranishëm e veprues në realitetin shqiptar e global, shtojnë nevojën e rishikimit të politikës arsimore si vijon:

a. Zhvillimi i një arsimit të orientuar nga vlera njerëzore e morale

Sistemi ynë arsimor ka detyrë të identifikojë, të transmetojë, të mbështesë e të krijojë ato vlera që ndihmojnë në zhvillimin e plotë të personalitetit të individit si qytetar i Shqipërisë dhe i botës.

b. Interesa të larmishme të nxënësve

Sistemi ynë arsimor ka përgjegjësinë për të qenë vazhdimisht i vëmendshëm ndaj botës dhe interesave të nxënësve dhe për t'i mbajtur ato parasysh në zhvillimin, zbatimin dhe reformimin e çdo politike arsimore e kurrikulare.

c. Rritja e vazhdueshme e informacionit

Sistemi ynë arsimor duhet të përcaktojë se mbi ç'bazë do të zgjidhet përmbajtja e asaj që duhet të mësohet, si do të përcaktohet ajo që është e rëndësishme për nxënësin nga sasia aktuale e informacionit dhe si do të ndërtohen dhe do të strukturohen njohuritë e marra. Shkolla duhet t'i drejtojë nxënësit drejt qëndrimeve gjithnjë e më kritike ndaj njohurive të fituara dhe zhvillimit të aftësive për të zgjidhur problemet dhe situatat praktike.

d. Shoqëria shumëkulturore

Sistemi ynë arsimor përfshin si pjesë përbërëse e të rëndësishme të synimeve të arsimimit, përvetësimin e disa gjuhëve të huaja dhe edukimin ndërkulturor për komunikim e bashkëjetesë paqësore dhe të suksesshme në një shoqëri gjithnjë e më të larmishme.

e. Aftësimi profesional

Sistemi ynë arsimor duhet të mundësojë zhvillimin, përmes arsimit profesional, të kompetencave profesionale të bazuara në njohuri, aftësi, shprehi dhe qëndrime, të nevojshme për të lehtësuar punësimin dhe përparimin në nivele më të larta arsimit dhe/ose formimi profesional.

Sistemi ynë arsimor duhet nxisë, edhe në arsimin e përgjithshëm, zhvillimin e moduleve profesionale, që synojnë të pajisin nxënësit me grupe aftësish profesionale, për t'u hapur atyre dyert e botës e të tregut të punës.

Sistemi ynë arsimor ka detyrë të zhvillojë aftësi dhe shprehi bazë të larmishme e të qëndrueshme, që lehtësojnë përshtatjen e të rinjve me kërkesat në ndryshim të profesioneve, të fushave të veprimtarisë shoqërore.

f. Të nxënit për sipërmarrje

Sistemi ynë arsimor duhet t'u mundësojë nxënësve që në fillimet e arsimimit të tyre të nxënit për sipërmarrje, edukimin e punës së pavarur, të marrjes së përgjegjësisë për detyra që lidhen me të nxënit dhe jetën e tyre, si individë dhe anëtarë të shoqërisë ku jetojnë.

g. Prirjet decentralizuese

Sistemi ynë arsimor duhet të bëhet më i përgjegjshëm dhe më i aftë për të marrë përsipër zgjidhjen e problemeve arsimore që lindin në nivel vendor, si dhe përgatitjen e kapaciteteve për këtë proces.

h. Standardet bashkëkohore

Sistemi ynë arsimor duhet të mbajë parasysh prirjet europiane në fushën e unifikimit të standardeve shkollore gjatë zhvillimit ose rishikimit të kurrikulës shkollore të arsimit parauniversitar.

i. Ndryshimet strukturore në arsimin parauniversitar

Aktualisht sistemi ynë arsimor është në procesin e konsolidimit të një reforme strukturore, që ka në thelb:

- kalimin e arsimit bazë nga tetë në nëntë vjet;
- zgjatjen e ciklit fillor nga pesë në gjashtë vjet;
- kalimin e arsimit të mesëm të lartë nga katër në tre vjet.

Këto ndryshime strukturore shoqërohen edhe me nevojën për përcaktimin e standardeve të të nxënit sipas cikleve të reja të shkollimit dhe për një reformë kurrikulare në përshtatje me këto standarde.

Nevojat për zhvillimin dhe reformimin e kurrikulës kërkojnë edhe rishikimin, për qëllim përmirësimi, të elementeve përbërës të saj, të synimeve, të objektivave, fushave e të integritit të tyre, të përshtatjes më të mirë me interesat e nxënësve që në arsimin bazë, të ngarkesës mësimore, të trajnimeve të mësuesve, të vlerësimit etj.

III. SISTEMI ARSIMOR PARAUNIVERSITAR. SYNIMET DHE REZULATET E PRITSHME

Sistemi arsimor parauniversitar mbështetet në traditën pozitive të arsimit shqiptar, funksionon në zbatim dhe në përputhje me Kushtetutën e Republikës së Shqipërisë e legjislacionin shqiptar në fuqi dhe zhvillohet në respekt të vlerave të përbashkëta të sistemeve arsimore bashkëkohore.

Sistemi ynë arsimor parauniversitar përbëhet nga:

- a) **Arsimi parashkollor**, që përfshin arsimimin e fëmijëve të moshës 3-6 vjeç, në kopshte ose 5-6 vjeç në klasa përgatitore.
- b) **Arsimi fillor**, që shtrihet nga klasa e parë në klasën e gjashtë.
- c) **Arsimi i mesëm i ulët**, që shtrihet nga klasa e shtatë deri në klasën e nëntë.
- d) **Arsimi i mesëm i lartë**, që përfshin klasën e dhjetë, njëmbëdhjetë dhe dymbëdhjetë. Në këtë nivel bëjnë pjesë gjimnazi, arsimi i mesëm i orientuar dhe arsimi i mesëm profesional, i cili, në disa degë, shtrihet edhe në klasën e trembëdhjetë.

Sistemi ynë arsimor synon të formojë nxënës që të jenë të aftë të jetojnë dhe të kontribuojnë aktivisht në shoqërinë demokratike, të zotë të përballojnë e të përshtaten në një botë të larmishme e në ndryshim të pandërprerë në të gjitha fushat e jetës, të dijës dhe të punës.

Pikë e rëndësishme referimi për arsimin tonë parauniversitar janë edhe **kompetencat themelore europiane**:

1. Komunikimi në gjuhën amtare.

2. Komunikimi në gjuhë të huaj.
3. Kompetencat në matematikë, në shkencat natyrore dhe në teknologji.
4. Kompetenca digjitale.
5. Kompetenca për të nxënë gjatë gjithë jetës.
6. Kompetenca ndërpersonale, ndërkulturore, shoqërore dhe qytetare.
7. Sipërmarrjen, aftësinë për të shndërruar idetë në veprime.
8. Shfaqjen e identitetit kulturor, mirëkuptimin e larmisë së kulturave, krijimin dhe paraqitjen e ideve, e përvojave dhe e emocioneve në forma të larmishme.

Përparësitë e reformës

Duke u bazuar në kërkesat e realitetit dhe në prirjet themelore të arsimit në rajon e në botë, reforma aktuale kurrikulare në vendin tonë veçon si përparësi themelore, afatgjata:

1. Zotërimin në nivel të lartë të gjuhës amtare.
2. Zotërimin në nivel të lartë të matematikës.
3. Zotërimin e dy gjuhëve të huaja.
4. Aftësimin teknologjik dhe të nxënësve sipërmarrës.

Synimet e përgjithshme të arsimit parauniversitar

Arsimi ynë parauniversitar merr përsipër të formojë nxënësin, që në mënyrë të përgjegjshme:

- respekton, mbron identitetin kombëtar e zhvillon trashëgiminë kulturore;
- zhvillon aspektin etik, intelektual, fizik, social dhe estetik të tij;
- mendon në mënyrë të pavarur, kritike e krijuese;
- ndjen kënaqësi nga procesi i të nxënësve dhe është i motivuar për të marrë pjesë në punë të mëtejshme studimore;
- përshtatet me ndryshimet, ka vetëbesim e shpirt bashkëpunimi;
- mbron bindjen se drejtësia, paqja, harmonia, bashkëpunimi dhe respekti për të tjerët janë vlerat më të larta njerëzore;
- ofron ndihmesën e tij për mirëqenien, përparimin, lirinë e demokracinë;
- respekton traditat e popujve të tjerë;
- përmbush përgjegjësitë e tij për mbrojtjen e mjedisit;
- pasuron vazhdimisht njohuritë, aftësitë, shprehjet dhe qëndrimet e nevojshme për të lehtësuar punësimin dhe përparimin në nivele më të larta të formimit profesional.

Rezultatet e pritshme për nxënësin

Në përfundim të arsimit parashkollor, nxënësi:

- Kupton, njeh veten dhe të tjerët.
- Kupton dhe pranon ndryshueshmërinë e jetës, është tolerant dhe merr pjesë lehtësisht në veprimtari grupi.
- Dallon ndjenjat vetjake dhe të të tjerëve dhe mënyrat e shprehjes së tyre.
- Përdor gjuhën shqipe për të shprehur ndjenjat dhe mendimet e tij.
- Zotëron shprehjet e thjeshta artistike dhe shprehëse.
- Përdor njohuri të thjeshta në jetën e përditshme.
- Kujdeset në mënyrë të pavarur për higjienën vetjake dhe të mjedisit.

b. Në përfundim të arsimit fillor, nxënësi:

- Përdor drejt në jetën e përditshme gjuhën shqipe të shkruar dhe të folur.
- Komunikon në mënyra të ndryshme ndjenjat, idetë e përvojat vetjake.
- Zotëron nocionet fillestare të një gjuhe të huaj.
- Përdor simbole e bën veprime matematikore për zgjidhjen e problemeve të thjeshta në jetën e përditshme.
- Përdor konceptet fillestare të kohës dhe të hapësirës për t'u orientuar në mjedis.
- Kërkon të drejtat e tij dhe respekton të drejtat e të tjerëve.
- Mban higjienën vetjake, njeh dhe shmang faktorët e dëmshëm për shëndetin e tij dhe të tjerëve.
- Kujdeset për mbrojtjen e mjedisit në familje, shkollë e komunitet.
- Përdor mjete të thjeshta të komunikimit artistik.
- Zotëron dhe kontrollon funksionet trupore në veprimtaritë e lojërat e ndryshme fizike.
- Respekton veçoritë kulturore të individëve, grupeve e kombeve të tjera.
- Shfaq vlera të mirëkuptimit dhe të bashkëpunimit në marrëdhënie me të tjerët.
- Zotëron njohuritë e aftësitë e domosdoshme për shkollimin në nivele më larta.

c. Në përfundim të arsimit të mesëm të ulët, nxënësi:

- Kupton, zhvillon dhe komunikon ide dhe informacione në gjuhën amtare.
- Lexon, shkruan, dëgjon e komunikon tekste të llojeve të ndryshme letrare, joletrare e mediatike, në përshtatje me qëllime dhe audiencë të caktuara.
- Zotëron njohuritë bazë të shkencave të natyrës e të shoqërisë dhe rëndësinë e vlerës së tyre praktike.
- Zotëron e përdor metoda e shprehje të përshtatshme për të jetuar, për të nxënë dhe për të punuar në shkollë, familje e komunitet.
- Kupton veten si pjesë të një grupi ose shoqërie dhe përshtatet me situatat e ndryshme që krijohen në familje, shkollë e komunitet.
- Komunikon në mënyrë të efektshme, duke përdorur mjete dhe metoda të ndryshme komunikimi.
- Përdor metoda të ndryshme për zgjidhjen e problemeve dhe argumenton zgjedhjet e vendimmartjet e tij.
- Dallon veçoritë e konteksteve gjeografike, kulturore e historike dhe i përdor ato në marrëdhëniet e jetës së përditshme.
- Vlerëson trashëgiminë kulturore të popullit shqiptar dhe respekton atë të kombeve të tjera.
- Përdor pajisjet e teknologjisë në shtëpi, në shkollë e komunitet.
- Gjen, përzgjedh, shkëmben dhe përdor informacion në veprimtaritë e tij dhe në komunikimin me të tjerët.
- Ndjen nevojën për t'u marrë me veprimtari të ndryshme fizike e sportive dhe zhvillon veprimtari të tilla me dëshirë.
- Ruan dhe zhvillon shëndetin vetjak dhe ndihmon aktivisht në ruajtjen e shëndetit të të tjerëve.
- Zbaton njohuritë dhe aftësitë e fituara në mënyrë krijuese e rrethana të ndryshme.
- Mbron të drejtat e tij dhe të të tjerëve.
- Ndërton marrëdhënie me të tjerët pa paragjykime, mbi bazën e respektit të ndërsjellë.

- Zotëron njohuritë e aftësitë e domosdoshme për shkollimin në nivele më larta.

d. Në përfundim të arsimit të mesëm lartë, nxënësi:

- Kupton, zhvillon dhe komunikon ide dhe informacione në gjuhën amtare.
- Lexon, shkruan, dëgjon e komunikon tekste të llojeve të ndryshme letrare, jo letrare e mediatike, në përshtatje me qëllime dhe audiencë të caktuara.
- Kupton, zhvillon dhe komunikon ide dhe informacione të paktën në dy gjuhë të huaja.
- Analizon faktorët kryesorë që ndikojnë në zhvillimin e shoqërisë, shfaq një të kuptuar të botës si një bashkësi sistemesh të ndërvarura.
- Merr, analizon, vlerëson dhe përdor informacione nga burime të ndryshme.
- Bashkëvepron me të tjerët në grup për të arritur objektiva të nxëni individuale dhe kolektive.
- Njeh mirë mjedisin shoqëror, natyror e kulturor në të cilin vepron dhe përdor aftësitë dhe shkathtësitë e nevojshme për të punuar e bashkëpunuar me të tjerët.
- Zotëron njohuritë dhe aftësitë e nevojshme për një mënyrë jetese të shëndetshme e të sigurt.
- Njeh ligjet bazë të shkencave të natyrës dhe kupton vlerën praktike të njohurive të fituara.
- Kupton dhe vlerëson botën fizike, biologjike e teknologjike dhe merr vendime të përgjegjshme e të argumentuara për çështje që lidhen me to.
- Kupton dhe vlerëson kontekstet e larmishme shoqërore, kulturore, gjuhësore, politike, gjeografike e historike dhe merr pjesë si qytetar aktiv dhe i mirinformuar për to.
- Shpreh idetë e qëndrimet e tij përmes veprimtarive të veta krijuese dhe interesin e respektin e tij për punën artistike, kulturore e intelektuale të të tjerëve.
- Shfaq qëndrime të pavarura e kritike ndaj veprave dhe veprimtarive letrare dhe artistike dhe shprehet në mënyrë krijuese për ato.
- Kupton dhe zbaton teknika të ndryshme analitike e krijuese për të zgjidhur problemet në funksion të plotësimit të nevojave dhe gjetjes së mundësive konkrete.
- Kupton, interpreton dhe zbaton koncepte që lidhen me modelet matematikore e hapësinore, me strukturat dhe lidhjet ndërmjet tyre.
- Përzgjedh dhe përdor në mënyrë krijuese e të suksesshme dhe me vetëbesim teknologjitë e ndryshme.
- Zotëron aftësinë për të nxënë gjatë gjithë jetës.
- Njeh mjedisin e punës dhe zotëron dijet dhe aftësitë për të vlerësuar mundësitë e ndryshme për karrierë.
- Zhvillon sistem vetjak vlerash, duke u bazuar në të kuptuarit e çështjeve morale dhe shpirtërore.
- Zotëron aftësitë e nevojshme jo vetëm për mirëqenie ekonomike përmes integritetit në botën e punës, por edhe për sfida të ardhshme globale.
- Bën zgjedhje të mençura për një jetë të shëndetshme e të sigurt dhe të mban qëndrime të vendosura në mbrojtje të shëndetit e të mjedisit në shkallë vendore, kombëtare e më gjerë.
- Ndjen nevojën për t'u marrë me veprimtari të ndryshme fizike e sportive dhe zhvillon veprimtari të tilla me dëshirë.
- Zotëron njohuritë e aftësitë e domosdoshme për shkollim në nivele më larta.

e. Në përfundim të arsimit të mesëm profesional, nxënësi:

- Zotëron kompetencat profesionale të bazuara në njohuri, aftësi, shprehi dhe qëndrime të nevojshme për të lehtësuar punësimin dhe përparimin e tij në nivele më të larta të formimit profesional e të përgjithshëm.
- Zotëron aftësitë e nevojshme për të dalë në tregun e punës në përshtatje me interesat e tij.
- Zotëron aftësitë për të nxënë gjatë gjithë jetës, për të ecur në një hap me risitë teknologjike me të cilat do të ndeshet në vendin e punës.
- Zotëron njohuri, aftësi e shprehi të përgjithshme e të larmishme profesionale, që lehtësojnë kalimin e tij në fusha e profesione të ndryshme.
- Njeh mjedisin e punës dhe zotëron dijet dhe aftësitë për të vlerësuar mundësitë e ndryshme për karrierë.
- Zotëron aftësitë e nevojshme jo vetëm për mirëqenie ekonomike përmes integritit në botën e punës, por edhe për sfida të ardhshme globale.
- Sillet në mënyrë të sigurt, për vete e për të tjerët, në vendin e punës e në jetë.
- Bën zgjedhje të mençura për një jetë të shëndetshme dhe mban qëndrime të vendosura në mbrojtje të shëndetit e të mjedisit, në vendin e punës e më gjerë.
- Respekton të gjitha llojet e punëve dhe përvojat e të tjerëve.

IV. PARIME TË PËRGJITHSHME TË ZHVILLIMIT TË KURRIKULËS

Organizimi dhe mirëfunksionimi i kurrikulës kërkon që zhvillimi i saj të drejtohet nga disa pikënisje parimore. Parimet kryesore sipas të cilave zhvillohet kurrikula janë si vijon:

- **Konceptim i gjerë i kurrikulës**

Kurrikula, në kuptimin e gjerë, është një harmonizim dinamik i kurrikulës së synuar, që përfshihet në dokumentet e shkruara dhe të asaj që zhvillohet dhe zbatohet realisht në praktikën e shkollës. Koncepti tërësor i kurrikulës duhet të përfshijë përmbajtjen, mjedisin e të nxënësve, metodat e mësimdhënies, burimet e të nxënësve, praktikat e vlerësimit dhe mënyrat e shumta të bashkëveprimit ndërmjet nxënësve, mësuesve dhe komunitetit.

- **Gjithëpërfshirja**

Kurrikula duhet të njohë, të pranojë, të respektojë dhe t'u përgjigjet nevojave, përvojave, interesave arsimore dhe vlerave të të gjithë grupeve të nxënësve, pavarësisht nga prejardhja ose veçoritë e tyre. Ky parim synon të ndërtojë një kurrikulë që të krijojë mundësi të barabarta për sukses vetjak për çdo nxënësi.

- **Përshtatshmëria**

Kurrikula duhet të jetë e zhdërvjellët për të mundësuar përshtatjen e saj me nevojat e veçanta të individit ose grupeve të nxënësve në nivel shkollë. Ajo duhet të jetë e përshtatshme edhe për nxënësit me nevoja dhe interesa të veçanta të nxënësve.

- **Baraspesha dhe integrimi**

Kurrikula organizohet në fusha të nxëni që kanë në themel ndarjen dhe integrimin real të fushave të dijes. Si e tillë, kurrikula duhet të sigurojë njëherësh baraspeshën ndërmjet njohurive e aftësive të secilës fushë të nxëni, si dhe integrimin brenda dhe ndërmjet tyre.

Shkalla, thellësia dhe forma e integritit kushtëzohen nga veçoritë e fushave, lëndëve, temave, aftësive, vlerave etj., të nevojshme për t'u integruar. Kjo do të thotë që, integrimi është një proces dinamik, që varet nga nevojat në ndryshim të përvetësimit të njohurive dhe aftësive dhe nga situatat e të nxënit.

- **Vijimësia**

Nxënësit zhvillohen, nxënë në ritme dhe mënyra të ndryshme, duke i ndërtuar dijet e tyre mbi bazën e njohurive dhe të përvojës vetjake paraprake. Për këtë arsye, kurrikula hartohet dhe zbatohet në harmoni me veçoritë kryesore të grupmoshave, në varësi të mundësisë dhe të gatishmërisë së fëmijëve për të nxënë ose për të përvetësuar aftësi të caktuara. Në të njëjtën kohë, ajo ua bën të qartë nxënësve dhe prindërve të tyre drejtimin, nivelin dhe pikëmbërritjet e të nxënit në nivele të ndryshme arsimimi.

- **Bashkëpunimi dhe partneriteti**

Arsimi është përgjegjësi e përbashkët e nxënësve, mësuesve, prindërve, specialistëve të arsimit dhe e gjithë shoqërisë. Për këtë arsye, planifikimi, zhvillimi, zbatimi i kurrikulës dhe, mbi të gjitha, arritja e objektivave të synuar, kërkon bashkëpunimin e përgjegjshëm të të gjithë aktorëve dhe palëve të interesuara.

- **Të nxënit gjatë gjithë jetës**

Roli i arsimit është të përgatisë nxënësit për një botë që ndryshon shpejt dhe në mënyrë të vazhdueshme. Kurrikula duhet të mundësojë që nxënësit të jenë të zotë të vazhdojnë kërkimet e tyre për njohuri, aftësi e shprehi të reja, të përdorin metoda të larmishme të nxëni, që mundësojnë zhvillimin dhe përvetësimin e aftësive të ndryshme gjatë gjithë jetës.

- **Aftësimi për jetën dhe botën e punës**

Arsimi dhe e gjithë kurrikula që është në themel të tij, duhet t'i shërbejnë aftësimin të nxënësve për jetën, t'i pajisin ata me dije, aftësi, shprehi praktike e qëndrime të domosdoshme për të përballuar me sukses nevojat e punësimit dhe sfidat e jetës së përditshme, për të siguruar një të nxënë të vazhdueshëm dhe përputhje me kërkesat e tregut të punës. Shkolla duhet të orientojë zhvillimin e karrierës së nxënësve dhe t'i edukojë me ndjenjën e vetëbesimit, respektit për çdo lloj pune dhe profesioni.

- **Decentralizimi**

Decentralizimi në fushën e kurrikulës është parim i rëndësishëm i zhvillimit të saj, pasi:

- ndihmon përshtatjen më të mirë të kurrikulës së synuar dhe të zbatuar në nivel shkolle me nevojat e nxënësve;
- krijon më shumë mundësi për përditësimin e procesit të mësimdhënies;
- mundëson pasurimin e kurrikulës me lëndë dhe veprimtari të ndryshme, që e afrojnë atë më shumë me kërkesat e nxënësve dhe me kërkesat e veçoritë e zhvillimit dhe tregut rajonal të punës.

- **Standardet bashkëkohore**

Perspektiva e integritimit në Bashkimin Europian kërkon që arsimit ynë parauniversitar të bëhet i krahasueshëm me cilësinë e standardeve europiane. Kurrikula e re, krahas kërkesave të shoqërisë shqiptare, duhet të mbajë parasysh edhe kërkesat e jetës e të punës në një Europë demokratike e në një botë gjithnjë e më të ndërvarur.

V. STRUKTURA E KURRIKULËS/FUSHAT E TË NXËNIT

Kurrikula organizohet sipas fushave të mëposhtme të të nxënit:

1. Gjuha shqipe dhe letërsia
2. Matematika
3. Gjuha e huaj
4. Shkencat natyrore
5. Shkencat shoqërore
6. Aftësimi teknologjik
7. Artet
8. Edukimi fizik dhe sportet
9. Karriera dhe aftësimi për jetën

Numri i fushave të të nxënit mund të jetë i ndryshëm në cikle të ndryshme arsimore.

Në zbatim të filozofisë së kurrikulës dhe të parimeve të ndërtimit të saj, kurrikula ndahet në kurrikulë bërthamë dhe në kurrikulë me zgjedhje.

Kurrikula bërthamë është e përbashkët për të gjithë nxënësit.

Kurrikula me zgjedhje përvijohet sipas interesave, nevojave dhe aspiratave të nxënësve e të prindërve dhe në përputhje me mundësitë e shkollës. Ajo ndahet në kurrikulë me zgjedhje të detyruar dhe në kurrikulë me zgjedhje të lirë.

Pesha e kurrikulës me zgjedhje dhe hapësira e saj është e ndryshme për cikle të ndryshme arsimore dhe për klasa të ndryshme të të njëjtit cikël.

V/1 OBJEKTIVAT KRYESORE TË FUSHAVE TË TË NXËNIT

Fushat e të nxënit, më vete dhe në lidhje me njëra-tjetrën, synojnë zhvillimin e njohurive, të qëndrimeve dhe të aftësive të veçanta e të përgjithshme. Ato janë një mënyrë e organizimit të njohurive, aftësive dhe qëndrimeve themelore për arsimimin e nxënësve dhe ofrojnë një strukturë organizimi të baraspeshuar e të integruar të synimeve dhe objektivave të të nxënit.

1. Fusha: Gjuha shqipe dhe letërsia

Gjuha shqipe dhe letërsia janë bazë për procesin e të mësuarit, të komunikimit, të formimit të identitetit vetjak e kulturor, si dhe të lidhjeve njerëzore. Si të tilla, si një fushë të nxëni, gjuha shqipe dhe letërsia studiojnë artin e të lexuarit, të shkruarit, të folurit, të dëgjuarit dhe të vështruarit, duke u mbështetur në tekste letrare, jo letrare dhe vizuale.

Zhvillimi i interesit të nxënësve për gjuhën dhe letërsinë, dialogu, kuptimi e vlerësimi kritik i teksteve të ndryshme letrare dhe jo letrare si produkte gjuhësore, janë boshte kryesore të kësaj fushe.

Synimet e fushës

Fusha e gjuhës shqipe dhe letërsisë synon që, gjatë arsimit parauniversitar, nxënësit:

- të zhvillojnë aftësitë për të lexuar, për të shkruar, për të folur dhe për të dëgjuar në mënyrë aktive tekste të llojeve të ndryshme letrare, jo letrare e mediatike, si dhe të kultivojnë nëpërmjet tyre mendimin kritik e krijues;
- të gjejnë, të krahasojnë, të analizojnë e të vlerësojnë informacione nga tekste të ndryshme, t'i përshtatin ato me qëllime dhe audienca të caktuara, si dhe t'i integrojnë ato me përvojat e tyre;
- të demonstrojnë kompetencat e tyre gjuhësore dhe letrare, për të marrë pjesë efektivisht dhe në mënyrë të efektshme në jetën e përditshme;
- të zbatojnë njohuritë dhe strategjitë e të lexuarit për t'u bërë përdorues të pavarur dhe aktivë të gjuhës gjatë gjithë jetës;
- të çmojnë letërsinë kombëtare e botërore, duke respektuar e mbrojtur identitetin kombëtar dhe duke vlerësuar larminë kulturore, nëpërmjet studimit të veprave të shkrimtarëve, përfaqësues të periudhave të ndryshme të letërsisë shqiptare dhe të huaj.

2. Fusha: Matematika

Fusha e matematikës synon të pajisë nxënësit me modelet e të menduarit matematik, me idetë bazë dhe strukturat matematikore, si dhe t'u zhvillojë atyre aftësitë llogaritëse dhe të zgjidhjes së problemit në jetën reale.

Përmes kurrikulës së matematikës, nxënësit aftësohen dhe fitojnë besim në përdorimin e numrave dhe kuptimin e marrëdhënieve ndërmjet tyre, përsosin aftësitë e matjes, të ndërtimit dhe të interpretimit hapësinor. Ata mësojnë të grumbullojnë, të organizojnë dhe të interpretojnë të dhëna, të gjykojnë për mundësinë e ndodhjes së ngjarjeve e dukurive, të modelojnë matematikisht situata të ndryshme praktike, të mendojnë në mënyrë abstrakte, të zbulojnë e të kuptojnë lidhjet e matematikës me jetën reale.

Në fushën e matematikës formohen gatishmëria për veprimtari intelektuale, aftësia e përqendrimit, aftësia krijuese dhe fantazia.

Synimet e fushës

Fusha e matematikës synon që, gjatë arsimit parauniversitar, nxënësit:

- të zotërojnë dijet, aftësitë konkrete matematike dhe vlerat përkatëse për zbatime të njohurive të kësaj fushe në situata praktike të jetës së përditshme dhe të asaj social-ekonomike, për studimin e disiplinave të përfaqëta, për vazhdimin e studimeve dhe për punësimin në profesione të ndryshme;
- të formojnë shkathtësi të arsimit logjik-matematik;

- të jenë të aftë të merren, në mënyrë krijuese, me marrëdhëniet abstrakte dhe me gjuhën simbolike, me kuptimin e lidhjeve ndërmjet gjuhës së folur e të shkruar, si dhe me kuptimin e lidhjeve ndërmjet botës e modelimeve të saj;
- të vlerësojnë matematikën në tërësi si formë e përshkrimit, si metodë e njohjes së realitetit dhe si pjesë e kulturës njerëzore e progresit shoqëror.

3. Fusha: Shkencat natyrore

Shkencat natyrore u ofrojnë nxënësve mundësi të njohin, të kuptojnë dhe të hulumtojnë natyrën, botën inorganike, organike dhe njeriun.

Shkencat natyrore përfaqësojnë fushën kurrikulare, që u ofron nxënësve mundësi të zhvillojnë të kuptuarit e koncepteve, të teorive dhe të ligjeve themelore të zhvillimit të natyrës.

Synimet e fushës

Fusha e shkencave natyrore synon që, gjatë arsimit parauniversitar, nxënësit:

- të kuptojnë dukuritë natyrore, ligjet e zhvillimit të natyrës, të testojnë arritjet shkencore përmes vëzhgimeve, matjeve e eksperimenteve, si dhe t'i përdorin ato në jetën e përditshme;
- të zhvillojnë aftësitë e të menduarit kritik e krijues, të domosdoshme për të kontribuar në përmirësimin e nivelit teknologjik në shoqëri e të cilësisë së jetës;
- të zhvillojnë aftësi hulumtuese, duke ndjekur hapat e metodologjisë së kërkimit shkencor;
- të vlerësojnë përparimin shkencor në kuadrin e përpjekjeve të njerëzimit për të vënë natyrën në shërbimin e tij afatgjatë.

4. Fusha: Shkencat shoqërore

Shkencat shoqërore kanë si qëllim kryesor të zhvillojnë njohuritë, aftësitë, qëndrimet dhe prirjet, që janë të domosdoshme për një shoqëri demokratike.

Shkencat shoqërore i ndihmojnë nxënësit të ndërtojnë njohuri dhe qëndrime, të cilat ofrojnë mënyra dhe këndvështrime të ndryshme të trajtimit të realitetit. Ato janë të hapura ndaj ndryshimeve, duke lëvruar metoda të reja integruese për të zgjidhur çështjet themelore të shoqërisë njerëzore.

Shkencat shoqërore kanë për detyrë të ndihmojnë nxënësit të zhvillojnë aftësinë e tyre për të marrë vendime të arsyeshme për të mirën e përbashkët.

Synimet e fushës

Fusha e shkencave shoqërore synon që, gjatë arsimit parauniversitar, nxënësit:

- të përftojnë njohuritë bazë në disiplinat kryesore të shkencave shoqërore, si: Historia, Gjeografia, Edukimi qytetar, Sociologjia, Ekonomia, Psikologjia, Filozofia etj dhe aftësitë për t'i zbatuar ato në jetën e tyre të përditshme;

- të fitojnë bazat e qytetarisë, duke siguruar kuptimin e ligjshmërisë, të proceseve politike, ekonomike, shoqërore e kulturore dhe të çështjeve që lidhen me to, përmes studimit të gjithë përvojës njerëzore;
- të kuptojnë konceptin e kohës, të vazhdimësisë dhe të ndryshimit në këndvështrimin e marrëdhënieve historike dhe të zbatojnë këtë kuptim në analizën e pasojave të veprimeve individuale dhe kolektive në shoqëri;
- të zbatojnë njohuritë dhe aftësitë gjeografike, si: vendndodhjen, vendet, ndërveprimin njerëzor/mjedisor, lëvizjet dhe rajonet;
- të fitojnë njohuri dhe aftësi të nevojshme për të marrë pjesë në mënyrë të përgjegjshme në zhvillimet e vazhdueshme demokratike;
- të zbatojnë kuptimin e ndikimit të ndërveprimit njerëzor dhe larmisë kulturore në shoqëri;
- të marrin vendime, duke u bazuar në ligjësitë ekonomike.

5. Fusha: Gjuhët e huaja

Të mësuarit e gjuhëve të huaja ka për synim zhvillimin gjuhësor, intelektual dhe kulturor të nxënësve, në mënyrë që ata të jenë të aftë të përballen me situatat e jetës së përditshme dhe të nxënësit gjatë gjithë jetës.

Të mësuarit e gjuhëve të huaja u ofron nxënësve mundësinë të njohin dhe të kuptojnë mënyrën e të menduarit dhe të sjelljes së popujve të tjerë, për të lehtësuar komunikimin ndërmjet njerëzve, në një botë të larmishme e me shumë kultura.

Mësimi i gjuhës së huaj mbështetet në filozofinë dhe në Udhëzimet e Kuadrit të Përbashkët European të Referencave për Gjuhët dhe në dokumente të tjerë kurrikularë të arsimit parauniversitar në Shqipëri.

Synimet e fushës

Fusha e gjuhëve të huaja synon që, gjatë viteve të arsimit parauniversitar, nxënësit:

- të ndërgjegjësohen për nevojën e përdorimit të gjuhës së huaj;
- të zhvillojnë aftësitë e tyre njohëse, gjuhësore, ndërkulturore dhe emocionale;
- të përdorin gjuhën e huaj si mjet komunikimi;
- të krijojnë shprehitë për një punë fillestare të pavarur dhe të përdorin strategji të të mësuarit, që e bëjnë atë sa më krijues;
- të thellojnë njohuritë gjuhësore, për të marrë dhe për të shprehur informacion, përmes të cilave ata të zgjerojnë njohuritë për botën dhe formohen nga ana intelektuale.

6. Fusha: Artet

Artet janë pjesë përbërëse dhe shumë e rëndësishme e kurrikulës, e cila lidhet ngusht me zhvillimin intelektual, social, kulturor dhe afektiv të nxënësve.

Fusha e arteve përmbledh disiplinat art figurativ, muzikë, kërcim dhe teatër. Ajo ndihmon në krijimin e lidhjeve të individëve me përvoja të ndryshme artistike. Duke krijuar, duke shprehur dhe duke komunikuar përmes arteve, kjo fushë u siguron nxënësve kuptimin mbi veten dhe mbi botën. Gjithashtu, nëpërmjet trajtimit historik të vlerave artistike kombëtare,

ajo ndihmon në zhvillimin e vetëdijes kombëtare të nxënësve. Përmes kësaj fushe, nxënësve u krijohen hapësirat për të identifikuar aftësitë individuale artistike dhe mundësitë për profesionin e tyre të ardhshëm.

Synimet e fushës

Fusha e arteve synon që, gjatë viteve të arsimit parauniversitar, nxënësit:

- të kuptojnë dhe të analizojnë të bukurën në art, duke përdorur elementet estetike dhe kritike në vlerësimin e një vepre muzikore, skenike apo figurative;
- të komunikojnë përmes fushës së artit, duke përdorur mjete, teknika dhe materiale të përshtatshme për realizimin e një vepre artistike;
- të vlerësojnë veprat e artit shqiptar dhe botëror, të krijuara në periudha dhe kontekste të ndryshme kulturore dhe historike;
- të zhvillojnë vetëdijen kombëtare nëpërmjet trajtimit historik të vlerave artistike kombëtare;
- të identifikojnë aftësitë individuale artistike, duke i parë ato si një mundësi për profesionin e tyre të ardhshëm.

7. Fusha: Edukimi fizik dhe sportet

Përmes edukimit fizik dhe sporteve, nxënësve u krijohet mundësia për të marrë pjesë në një shumëllojshmëri veprimtarish fizike, individualisht dhe në grup. Roli i kësaj fushe është të edukojë te nxënësit një mënyrë jetese të shëndetshme dhe aktive. Duke i bindur ata mbi rolin e kësaj fushe në mirëqenien fizike, mendore dhe shoqërore, ajo zhvillon te nxënësit dëshirën dhe vullnetin për veprimtaritë fizike. Veprimtaritë fizike dhe sportive përmirësojnë gjendjen shëndetësore, zhvillojnë aftësitë motore dhe theksojnë rëndësinë e ushtrimit sistematik, disiplinës, konkurrencës dhe veprimtarisë në grup. Kjo fushë ndihmon nxënësit për të vlerësuar sportin si alternativë karriere në të ardhmen.

Synimet e fushës

Fusha e edukimit fizik dhe e sporteve synon që, gjatë arsimit parauniversitar, nxënësit:

- të zhvillojnë njohuritë dhe aftësitë e tyre mbi lloje të ndryshme veprimtarish fizike dhe sportesh;
- të krijojnë një model jete aktive që siguron mirëqenie mendore, trupore e sociale dhe parandalon sëmundjet;
- të vlerësojnë gjendjen e tyre fizike dhe të vendosin objektiva për veten;
- të ndër marrin veprime të sigurta dhe me përgjegjësi si individualisht, ashtu edhe në grup;
- të përshkruajnë zhvillimin teknologjik në funksion të edukimit fizik dhe sportit.

8. Fusha: Karriera dhe aftësimi për jetën

Zhvillimi i karrierës është një proces, që zgjat gjatë gjithë jetës. Ai fillon në familje, zhvillohet gjatë periudhës së shkollimit, gjatë përvojave të punës dhe njehsohet me aftësinë e individit për të marrë vendime për të ardhmen e tij.

Edukimi për karrierën i aftëson nxënësit për të zbuluar mundësitë e karrierës së tyre, për të vlerësuar veten, interesat dhe prirjet individuale, për të marrë vendime për shkollimin/trajnimin e mëtejshëm dhe punësimin, për të qenë pjesëtarë funksionalë të shoqërisë.

Synimet e fushës

Fusha e karrierës dhe e aftësimin për jetën synon që, gjatë arsimit parauniversitar, nxënësit:

- të zotërojnë aftësi për të planifikuar dhe për të marrë vendime në mënyrë të pavarur për sipërmarrje personale që lidhen me karrierën, në përputhje me interesat, prirjet dhe cilësitë vetjake;
- të përgatiten në përdorimin e strategjive të suksesshme për arritjen e objektivave të ardhshëm të karrierës;
- të zotërojnë aftësi për të analizuar tregun e punës, profesionet dhe kualifikimet profesionale;
- të zotërojnë njohuri dhe aftësi për të zbatuar elemente të sipërmarrjes në projekte konkrete.

9. Fusha: Aftësim teknologjik

Teknologjia është një formë e veçantë e veprimtarisë praktike e krijuese, ku njerëzit ndërveprojnë me mjediset e tyre, duke përdorur materialet dhe proceset e duhura, në përgjigje të nevojave, dëshirave dhe mundësive të tyre.

Nëpërmjet arsimit teknologjik, nxënësit zbatojnë njohuritë dhe aftësitë, përvojat dhe burimet teknologjike në funksion të plotësimin të nevojave për ndryshim të individëve, të shoqërisë dhe mjedisit, duke forcuar e rritur vetëbesimin dhe shpirtin e iniciativës.

Nxënësit, përmes TIK-ut, aftësohen për të kërkuar, për të zgjeruar, për të përpunuar informacione dhe për t'i vënë ato në shërbim të punës dhe të jetës së përditshme.

Aftësimi teknologjik duhet të ofrojë edhe mundësinë që nxënësit të fitojnë njohuri e aftësi fillestare në fusha të caktuara të veprimtarisë shoqërore e profesionale, që do t'u hapin atyre më shumë dyert për botën e punës dhe për të vazhduar arsimimin e tyre në kurse ose arsim postsekondar.

Synimet e fushës

Fusha e aftësimin teknologjik synon që, gjatë arsimit parauniversitar, nxënësit:

- të zbulojnë dhe të vlerësojnë ndikimin e teknologjisë në ekonomi, në shoqëri dhe në mjedis, në të kaluarën, në të tashmen dhe në të ardhmen;
- të integrojnë njohuri dhe shkathtësi/shprehi për gjetjen e zgjidhjeve për probleme të thjeshta teknologjike;

- të vlerësojnë dhe të zbatojnë në praktikë njohuritë e nevojshme për çështjet e shëndetit dhe të sigurisë;
- të përdorin programet kryesore kompjuterike në shërbim të të nxënësve;
- të pajisen me aftësitë e nevojshme për të thelluar njohuritë e tyre në këtë fushë;
- të pajisen me grupe të ndryshme aftësish që lidhen me veprimtari e profesione të ndryshme;
- të komunikojnë dhe të shprehin aftësitë e tyre krijuese, duke përdorur larmi formash shprehëse, si: fjalë, grafikë, modele etj.

VI. AFTËSITË DHE TEMAT NDËRKURRIKULARE

Përgatitja e nxënësve për jetën dhe punën në të ardhmen kërkon që kurrikula t'u mundësojë fëmijëve e të rinjve të fitojnë disa aftësi bazë, që ata të zhvillohen si menaxherë të vetvetes, mendimtarë kritikë e krijues, të pavarur, problemzgjdhës, pjesëmarrës aktivë në grup dhe komunikues të mirë.

VI.1 AFTËSITË NDËRKURRIKULARE

Kurrikula e arsimit parauniversitar synon të zhvillojë këto aftësi ndërkurrikulare:

a. Aftësia e komunikimit

Komunikimi, në kuptimin e dhënies dhe marrjes së informacionit, të ideve dhe të imazheve, si dhe të transmetimit të ndjenjave, zhvillohet te nxënësit në secilën nga fushat e të nxënësve. Kurrikula duhet t'i japë mundësinë secilit nxënës të bëhet i aftë të komunikojë qartë, saktë e kuptueshëm në mënyra të larmishme. Ajo duhet të synojë të aftësojë nxënësit që sipas standardeve e niveleve arsimore:

- të transmetojnë me gojë dhe me shkrim, në përshtatje me situatat e ndryshme, informacione, ide, ndjenja dhe pamje në mënyrë të saktë, duke përdorur një fjalor gjithnjë e më të pasur;
- të njohin, të analizojnë dhe të interpretojnë tekste dhe forma të ndryshme komunikimi;
- të shprehin opinionet e tyre, të diskutojnë, të arsyetojnë dhe të angazhohen në debate;
- të dialogojnë, duke dëgjuar me vëmendje, duke nxitur e respektuar opinionet e të tjerëve.

b. Aftësia e të menduarit kritik

Aftësia e të menduarit kritik mundëson rritjen e shkallës së arsyetimit të argumentuar e të pavarur të nxënësve. Të menduarit kritik përfshin grumbullimin, përzgjedhjen e informacionit të nevojshëm, vlerësimin dhe arrijten e një përfundimi. Kurrikula synon të aftësojë nxënësit:

- Të përdorin metoda të larmishme për identifikimin e strukturave të informacionit dhe të ideve;

- të mbështesin me argumente dhe fakte bindjet, përgjithësimet, dhe përfundimet e tyre;
- të mbajnë ose të krijojnë qëndrime të pavarura, të mbështetura me argumente ndaj gjykimeve dhe qëndrimeve të tjerëve;
- të shpjegojnë lidhjet ndërmjet së tërës e pjesëve të saj përbërëse, të dallojnë faktet nga interpretimet e të zhvillojnë linja arsyetimi të bazuara në fakte/përfundime/parashikime;
- të jenë të aftë të marrin në shqyrtim e të korrigjojnë veten.

c. Aftësia e të menduarit krijues

Të menduarit krijues mundëson zbulimin e ideve të reja, krijimin e lidhjeve origjinale mes tyre dhe gjetjen e një larmie zgjidhjesh për situatat problemore.

Në të gjitha fushat e të nxënësve, kurrikula u jep mundësinë nxënësve që të shfaqin origjinalitetin e tyre dhe të zhvillojnë prirjet e veta krijuese. Ajo synon të aftësojë nxënësit:

- të shprehin, nëpërmjet një larmie formash, anët origjinale të personalitetit të tyre në shkollë, komunitet dhe punë;
- të pranojnë dhe të kërkojnë ide e rrugëzgjidhje të reja;
- të mirëpresin idetë dhe përvojat e reja të tjerëve;
- të parashikojnë mundësitë për dështime e gabime dhe të gjejnë zgjidhje për shmangien e tyre.

d. Aftësia e zgjidhjes së problemit

Të zgjidhësh një situatë problemore do të thotë të përdorësh njohuritë e fituara për të zgjidhur një situatë të panjohur më parë. Aftësia e zgjidhjes së problemit u jep nxënësve mundësinë të sfidojnë, të zgjidhin e të menaxhojnë situatat e larmishme problemore të jetës së përditshme, duke u mundësuar njëkohësisht atyre zbulimin dhe hetimin e botës shkencore dhe teknologjike. Ajo shërben si bazë e të nxënësve të mëtejshëm dhe e bën individin të jetë aktiv dhe efektiv si në jetën personale, ashtu dhe në atë shoqërore. Në këtë drejtim, kurrikula e arsimit parauniversitar synon të aftësojë nxënësit:

- Të analizojnë situata problemore dhe të hartojnë plane ndërvepruese për zgjidhjen e tyre;
- të ndjekin dhe të vlerësojnë ecurinë e etapave të zgjidhjes së problemit;
- të bëjnë parashikime, të ngrenë hipoteza, të argumentojnë në mënyrë bindëse metodat e përdorura të kërkimit dhe përfundimet e arritura;
- të kërkojnë, të gjejnë zgjidhje të ndryshme dhe t'i vlerësojnë ato në përputhje me dobinë dhe zbatueshmërinë;
- të vlerësojnë rrugëzgjidhjet me qëllim përmirësimin e tyre;
- të komunikojnë zgjidhjen të tjerët.

e. Aftësia e përdorimit të matematikës

Në të gjitha fushat e të nxënësve, kurrikula u jep mundësinë nxënësve të përdorin njohuri dhe aftësi matematike. Ajo synon që çdo nxënës të bëhet i aftë të përdorë në fushat e tjera të të nxënësve:

- Njohuritë dhe shprehjet matematike.
- Metodën matematike.
- Arsyetimin matematik.

f. Aftësia e përdorimit dhe e përpunimit të informacionit dhe të komunikimit (TIK)

Përdorimi dhe përpunimi i informacionit ndihmojnë nxënësit të bëhen më të efektshëm në një mjedis të tejmbushur me informacion. Për këtë arsye, kurrikula e arsimit parauniversitar synon të aftësojë nxënësit:

- të sigurojnë dhe të përzgjedhin informacione nga burime të ndryshme dhe në përshtatje me qëllimin e tyre;
- të përdorin teknika dhe strategji të formave të ndryshme, me qëllim përfitimin, analizimin, përpunimin, dhe interpretimin e informacioneve;
- të vlerësojnë seriozitetin dhe besueshmërinë e burimeve, duke përdorur kritere, si: autorësia, lidhja, aktualiteti, përvoja e autorit;
- të paraqesin informacione, duke shfrytëzuar larmi teknologjish informacioni dhe komunikimi (p.sh., powerpoint, video klipe, aparat fotografik, digjital).

g. Aftësia e të punuarit në grup

Nxënësi duhet të përfitojë nga kurrikula aftësinë për të punuar në grup me të tjerët, në mjedise e rrethana të ndryshme dhe me synime të qarta. Kjo aftësi nënkupton që ai të jetë në gjendje të përcjellë idetë dhe nevojat brenda grupit, duke respektuar pikëpamjet e ndryshme të anëtarëve të tjerë, të arrijë në marrëveshje, të marrë përsipër përgjegjësitë si anëtar i grupit ose si drejtues i tij, të ndihmojë të tjerët të ndihen të përfshirë në grup dhe të motivojë grupin për të tejkaluar vështirësitë. Kurrikula synon të aftësojë nxënësit:

- të punojnë me të tjerët në grup, në mjedise e kontekste të ndryshme, me synime dhe qëllime të përcaktuara;
- të përcjellin idetë dhe nevojat brenda grupit, duke respektuar pikëpamjet e ndryshme të anëtarëve të tij;
- të arrijnë marrëveshje për planet e veprimt, për të respektuar afatet dhe planet e pranuar;
- të marrin përsipër përgjegjësitë e të qenit pjesë e grupit si anëtar ose si drejtues i tij;
- të ndihmojnë të tjerët të ndihen të përfshirë në grup dhe të motivojnë grupin për të kaluar vështirësitë.

h. Aftësia e qëndrimit etik e social

Shkolla synon të edukojë vlera dhe parime të përgjithshme të pranuar nga shoqëria, të cilat lidhen me mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe të fëmijëve në veçanti, me respektimin dhe me zhvillimin e vlerave kombëtare, me mbrojtjen e mjedisit në të gjithë larinë e tij, me zhvillimin e qëndrueshëm etj. Në të gjitha fushat e të nxënës, kurrikula u jep mundësinë nxënësve që të mbajnë qëndrim etik e social ndaj ngjarjeve, dukurive dhe pikëpamjeve e sjelljeve të ndryshme në shoqëri. Ajo synon të aftësojë nxënësit:

- të vlerësojnë sjelljet, veprimet dhe qëndrimet e tyre dhe të tjerëve nga pikëpamja e së mirës të përbashkët të komunitetit, të vendit e më gjerë;
- të vlerësojnë dukuritë, ngjarjet, qëndrimet dhe veprimet e të tjerëve në të shkuarën dhe në të tashmen, nga pikëpamja e dobisë shoqërore për komunitetin, vendin, rajonin dhe më gjerë;
- të jenë pjesëmarrës aktivë në veprimtaritë, të cilat synojnë përmirësime në shkallë komuniteti, vendi, rajoni dhe më gjerë.

VI./2 TEMAT NDËRKURRIKULARE

Temat ndërkurrikulare janë tema madhore me të cilat përballet shoqëria tani dhe në të ardhmen. Trajtimi i tyre synon përvetësimin e disa njohurive specifike, kultivimin e disa aftësive, vlerave e qëndrimeve të caktuara të nxënësit. Të tilla tema janë: identiteti kombëtar, qytetaria aktive dhe sipërmarrja, siguria dhe shëndeti mendor e fizik, identiteti kulturor dhe njohja e kulturave, zhvillimi i qëndrueshëm, teknologjia, media dhe shoqëria, pjesëmarrja në komunitet, edukimi global etj. Temat ndërkurrikulare integrojnë fushat kurrikulare të të nxënësit, ndihmojnë nxënësit të interpretojnë botën dhe të rritin lidhjen e arsimit me jetën dhe me interesat e saj. Temat ndërkurrikulare përcaktohen sipas politikave kombëtare afatmesme e afatgjata dhe konkretizohen e zbërthehen në nivel vendor e në bazë shkolle. Ndër to përmendim:

Identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave

Arsimi duhet t'u krijojë nxënësve mundësitë për të formuar identitetin e tyre kombëtar e kulturor nëpërmjet gjithë kurrikulës. Ai u jep mundësi atyre të kuptojnë zhvillimin e trashëgimisë kulturore kombëtare, si dhe të krijojnë një këndvështrim pozitiv e pranues të përvojave, kulturave dhe mënyrave të jetesës së minoriteteve etnike, kulturore dhe grupeve shoqërore. Atdhedashuria do të edukohet natyrshëm vetëm nëpërmjet njohjes së thellë të jetës, gjeografisë, historisë, gjuhës e letërsisë shqipe, si dhe veprimtarive shkollore që zbulojnë, mbrojnë dhe zhvillojnë trashëgiminë kulturore e historike shqiptare.

Qytetaria aktive dhe sipërmarrja

Qytetaria aktive dhe sipërmarrja nënkuptojnë përgatitjen e nxënësve si qytetarë të së sotmes dhe të së ardhmes, që respektojnë të drejtat e tyre dhe të tjerëve, të aftë për të menduar dhe për të vepruar në mënyrë konstruktive për mirëqenien vetjake, shoqërore dhe ekonomike, në një vend demokratik, brenda komunitetit ndërkombëtar.

Shëndeti mendor e fizik dhe siguria

Edukimi i të rinjve për të qenë të aftë të zgjedhin mënyra jetese të shëndetshme e të sigurta është kërkesë dhe përgjegjësi sa individuale, aq edhe shoqërore. Për këtë arsye, çdo veprimtari kurrikulare duhet t'i shërbejë aftësisë së nxënësve për të fituar sjellje pozitive shëndetësore, për të parandaluar sëmundjet dhe rreziqet, për të vlerësuar shëndetin, për të ndihmuar të tjerët në situata të jashtëzakonshme etj.

Zhvillimi i qëndrueshëm

Qëllimi i zhvillimit të qëndrueshëm është të garantojë mundësitë e brezave të sotëm dhe të ardhshëm për një jetë më të mirë.

Kurrikula duhet të edukojë të nxënësit aftësinë dhe prirjen për të ndjekur një mënyrë jetese dhe për të ndërmarrë veprime për zhvillimin e qëndrueshëm. Nxënësit duhet të aftësohen të zbulojnë sfidat e zhvillimit të qëndrueshëm në këndvështrime të ndryshme, që kanë të bëjnë

me ndikimet e veprimtarisë së njeriut mbi mjedisin; problemet që lidhen me rritjen e popullsisë, varfërinë dhe urinë; burimet e ripërtërishme të energjisë dhe kursimin e saj; ndërmarrjet e biznesit dhe teknologjitë që kënaqin parimet e zhvillimit të qëndrueshëm.

Teknologjia, shoqëria dhe media

Zhvillimi i teknologjisë bazohet në nevojën e njerëzve për të përmirësuar cilësinë e jetës së tyre. Kurrikula duhet të zhvillojë te nxënësit aftësitë e përdorimit të TIK-ut, aftësitë e përdorimit të gjuhës shqipe dhe të gjuhëve të huaja.

Vend kryesor në sigurimin e kulturës së komunikimit te nxënësit ka aftësimi i tyre për të përdorur median për përfitim të informacionit dhe të shprehjes së tij. Edukimi për median nënkupton zhvillimin e aftësive verbale, pamore, dëgjuese, teknike dhe sociale të nxënësve.

VII. MËSIMDHËNIA DHE TË NXËNIT E EFEKTSHËM

Metodologjitë e mësimdhënies në arsimin parauniversitar përfshijnë përdorimin e stileve dhe të modeleve të mësimdhënies, të cilat sigurojnë pjesëmarrjen aktive të nxënësve në përzgjedhjen dhe shfrytëzimin e informacionit, duke nxitur përgjegjshmërinë vetjake, iniciativën, reflektimin, pavarësinë e gjykimit, vetëvlerësimin, bashkëpunimin dhe barazinë. Metodatat e mësimdhënies marrin parasysh dhe plotësojnë nevojat e të nxënësve.

Realizimi i objektivave të kurrikulës kërkon edhe realizimin e një mësimdhënieje dhe të nxënësi të efektshëm, që:

- **bazohet në bindjen se çdo nxënës mund të jetë i suksesshëm.** Mësimdhënia e efektshme siguron kushtet e të nxënësve për të gjithë nxënësit.
- **bazohet në njohuritë, aftësitë dhe qëndrimet paraprake të nxënësve dhe e planifikon të nxënësve mbi bazën e tyre.** Njohuritë paraprake të nxënësve janë kusht jo vetëm për përvetësimin e dijeve të reja, por edhe për realizimin e një mësimdhënieje ndërvepruese.
- **planifikohet për objektiva të të nxënësve.** Mësuesi saktëson objektivat e arritjeve të nxënësve të tij mbi bazën e synimeve dhe standardeve, të cilat renditen si një zinxhir logjik në kurrikulë. Hallkat e këtij zinxhiri janë synimet e sistemit arsimor, synimet e kurrikulës, ato të linjave ndërkurrikulare, të fushës së të nxënësve, të lëndës, standardet e fushës dhe objektivat e programit lëndor.
- **aftëson të nxënësve gjatë gjithë jetës.** Aftësia për të menduar në mënyrë kritike dhe krijuese, aftësia për të përballuar situata problemore e çështje kundërshtuese, për të menaxhuar informacionin, shprehitë e punës së pavarur individuale ose në grup, vetëvlerësimi etj., janë thelbësore për të siguruar të nxënësve gjatë gjithë jetës.
- **aftëson nxënësit të përdorin njohuritë.** Aftësimi i nxënësve për të përdorur njohuritë dhe shprehitë e fituara duhet të jetë synimi kryesor i procesit të mësimdhënies dhe të nxënësve në shkollë.
- **siguron partneritetin mësues-nxënës në procesin e mësimdhënies dhe të të nxënësve.** Ky partneritet rrit motivimin e nxënësve dhe krijon klimën dhe kushtet e domosdoshme për shfrytëzimin e njohurive dhe përvojave të nxënësve dhe mësuesve.

- **përfshin të nxënit në grupe të vogla**, si një mundësi e mirë për të krijuar marrëdhënie pozitive ndërmjet nxënësve dhe qëndrime më dashamirëse ndaj lëndës e mësuesve. Si e tillë, ajo rrit vetëvlerësimin e nxënësve, nxit formimin e aftësive shoqërore dhe siguron arritje dhe motivim më të lartë në procesin e të nxënit.
- **mbështetet në situata reale ose të ngjashme me realitetin**. Ajo mundëson përzgjedhjen dhe përdorimin e situatave që hasen në jetën e përditshme, që nga jeta personale, familjare, shoqërore e deri tek e vendit, rajonit e më gjerë.
- **bazohet në parimin e integritit lëndor**, i cili pasqyron integrimin e dijeve njerëzore, të cilat kurrikula e zbatuar merr përsipër t'i zhvillojë. Në këtë mënyrë, mësimdhënia efektive kultivon edhe të menduarit ndër-lëndor.
- **përshkohet nga parimi i përzgjedhjes**. Ajo vë në përdorim forma të larmishme të veprimtarive mësimore, si: përmbajtje të veçanta kurrikulare, detyra të diferencuara, projekte, burime informacioni etj., që sigurojnë realizimin e këtij parimi.
- **zhvillohet mbi bazën e burimeve të shumëllojshme të informacionit**. Qëmtimi në burime alternative informacioni, përveç tekstit shkollor, është kusht i rëndësishëm për përvetësimin më të mirë të koncepteve dhe metodave dhe aftëson nxënësit për të nxënë gjatë gjithë jetës, për të përzgjedhur informacione në mënyrë kritike.
- **mbështetet në TIK**. Të nxënit elektronik (i mbështetur apo i lehtësuar nga TIK-u) luan rol të rëndësishëm në metodat e mësimdhënies. Shkollat duhet të eksplorojnë jo vetëm mundësitë e përdorimit të TIK-ut për të mbështetur mënyrat e mësimdhënies, por edhe hapësirat e tij për të krijuar mënyra të reja e të ndryshme të nxëni.
- **përfshin sistematikisht nxënësit në eksperimente e vëzhgime**, për njohjen jo vetëm të natyrës, por edhe të shoqërisë.

Mësuesi është aktori kryesor i suksesit të mësimdhënies. Zhvillimi i vazhdueshëm profesional i tij mbetet kusht i domosdoshëm për arritjen e rezultateve të synuara. Për këtë arsye, kurrikula, në mënyrë të veçantë ajo e arsimit bazë, kërkon ndryshimin e formimit fillestar të mësuesve, përmes rinovimit të kurrikulës së shkollave të larta e universitare dhe të sistemit të formimit të mësuesve.

VIII. VLERËSIMI

Qëllimi kryesor i vlerësimit është të përmirësojë të nxënit dhe të nxjerrë në pah rezultatet e tij. Praktikat e vlerësimit kanë ndikim vendimtar në procesin e të nxënit dhe të mësimdhënies. Çështje të tilla, si: çfarë të dhënash duhet të mbledhim për arritjet e nxënësve, si do t'i mbledhim dhe si do t'i interpretojmë ato, janë dhe duhet të jenë objekt debati në të gjithë komunitetin shkollor.

Mësuesit dhe nxënësit e rrisin punën e tyre për përmirësimin e cilësisë së mësimdhënies e të nxënit pikërisht duke u bazuar në cilësinë e informacionit që sigurohet nga këto gjykime. Kjo rrit edhe besueshmërinë e vlerësimeve të mësuesve te prindërit, kolegët dhe komuniteti.

Një vlerësim cilësor dhe i paanshëm bazohet në kritere të vlefshme, transparente dhe të zbatueshme. Ky vlerësim do t'i shërbejë përmirësimit të të nxënësve atëherë kur procesi ka karakter edukativ dhe motivues dhe mbështetet në kritere, si:

Vlefshmëria

Vlerësimi duhet të sigurojë informacion të vlefshëm për idetë, proceset, rezultatet dhe vlerat që priten të ngjizen te nxënësit gjatë procesit të arsimimit të tyre në nivele të ndryshme.

Nxënësit dhe mësuesit prirën të përqendrojnë përpjekjet e tyre në dijet dhe aftësitë që vlerësohen, pasi në to vihen re edhe ndryshimet, të cilat shpesh janë objekt vlerësimi. Për këtë arsye, proceset e vlerësimit duhet të trajtojnë të gjithë gamën e gjerë të objektivave dhe rezultateve të pritshme.

Kriteri arsimor

Vlerësimi duhet të ndihmojë nxënësit në rritjen e cilësisë së të nxënësve. Që të luajë këtë rol, vlerësimi duhet:

- të ketë vlerë arsimore në vetvete dhe të jetë pjesë përbërëse e gjithë procesit të të nxënësve;
- të sigurojë informacion të vlefshëm dhe të aftësojë nxënësit të identifikojnë boshllëqet në njohuritë e tyre dhe pasaktësitë në procesin e të menduarit;
- të planifikohet në mënyrë të tillë që të nxisë përdorimin e strategjive afatgjata dhe të efektshme të të nxënësve;
- të nxisë të nxënësve e pavarur, duke bërë të mundur që nxënësit të marrin përsipër përgjegjësitë për vetëvlerësim.

Transparenca

Nxënësit kanë të drejtë dhe nevojë të njihen me kriteret me të cilën do të vlerësohen. Kjo garanton paanshmërinë e vlerësimit dhe ndihmon të nxënësve.

Kriteret e qarta dhe të hapura ndihmojnë gjykimet profesionale, sigurojnë që vendimet të mund të shqyrtohen nga të gjithë dhe të jenë të qëndrueshme.

Paanshmëria

Vlerësimi duhet të jetë i paanshëm për të gjithë nxënësit dhe të mos jetë diskriminues.

Vlerësimi i paanshëm nënkupton vlerësimin e një objektivi, duke marrë parasysh karakteristikat dhe rrethanat e çdo nxënësi. Këto karakteristika mund të përfshijnë: gjininë, etninë, gjuhën, racën, rrethanat ekonomike e shoqërore, vendndodhjen, si dhe personalitetin, talentin, aftësitë e kufizuara etj.

Vlerësimi duhet të jetë i ndjeshëm ndaj këtyre ndryshimeve, në mënyrë që nxënësit të mos vihen në situata më pak ose më shumë të favorshme për të treguar arritjet e tyre.

Vlerësim tërësor

Gjykimet për përparimin e nxënësve duhet të bazohen në lloje dhe burime të ndryshme informacioni.

Informacioni i marrë nga vlerësimi duhet të tregojë në mënyrë të besueshme, nëse nxënësi është në gjendje të realizojë atë çfarë përshkruhet në objektiva.

Integrimi i llojeve dhe burimeve të ndryshme të të dhënave të mbledhura gjatë një periudhe të caktuar kohore dhe në situata të ndryshme është kusht i domosdoshëm për të siguruar gjykime të qëndrueshme dhe të paanshme për arritjet e nxënësve.